

УСТАНОВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Юридичні особи можуть створюватись тільки в організаційно-правових формах, встановлених законом. Організаційно-правова форма юридичної особи — це визначена нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає підставу у зовнішньому прояві вирізняти юридичну особу як особливий вид юридичної особи. Іншими словами, це певна сукупність ознак, визначених в правовій нормі: порядок створення (на підставі засновницького договору чи рішення установчих зборів); установчі документи (статут, засновницький договір, меморандум, установчий акт); права та обов'язки учасників (акціонерів, засновників), зокрема наявність чи відсутність об'єктів права власності на пай (частку, акції); відповідальність учасників (акціонерів, засновників) за борги юридичної особи; порядок управління юридичною особою; порядок реорганізації, ліквідації юридичної особи та ін. [1, с. 19].

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 нового ЗУ «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад (надалі — ВНЗ) — окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ч. 3 ст. 83 ЦК). У формі установ найчастіше діють різні благодійні фонди, навчальні заклади, бібліотеки, музеї, лікарні, неприбуткові організації тощо. Створення установ з метою лікування, просвітництва, управління було відомо ще римському праву (Stiftungen, foundations). Вказані цілі можуть виходити далеко за межі індивідуального життя, між тим служіння цим цілям складає заповітні прагнення людини. Через це природним є бажання відокремити служіння цим цілям від конкретного фізичного суб'єкта, надати такому служінню характеру міцності та тривалості. Це досягається створенням установи: для постійного

служіння вказаній цілі призначається майно і визначаються органи, що будуть експлуатувати його відповідно до призначення [2, с. 146].

Юридична конструкція установи дає підстави розглядати її з позиції теорії фікції юридичної особи, під кутом зору однієї з її різновидів – теорії «цільового безсуб'єктного майна». При цьому слід пам'ятати, що дана теорія з'явилась для обґрунтування юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, а тому саме поняття «установа» є багатозначним: може мати загальне та спеціальне значення.

В першому випадку «установа» є родовою характеристикою в класифікаційному поділі всіх організаційно-правових форм юридичних осіб на корпорації та установи. В спеціальному розумінні поняття «установа» використовується для видової класифікації юридичних осіб і означає конкретну організаційно-правову форму некомерційної організації. Ідентифікація мети є засобом відмежування комерційної організації та установи. Створення юридичної особи, що не має на меті участі в економіці, викликало певні сумніви в її «генетичній повноцінності» [3, с. 29]. Цивільно-правова конструкція установи володіє відмінностями від класичної конструкції юридичної особи, розглядалися як порок. Чудову алегорію для державної установи запропонував Кулагін М. І., який назвав її «юридичним мутантом» [4, с. 22], за допомогою якого держава виконує соціальну функцію. Така установа є «державою-фасадом», що виступає посередником між державою та фізичною особою, яка споживає освітню послугу.

Для установи як організаційно-правової форми юридичної особи характерними є такі ознаки: 1) є непідприємницькою юридичною особою; 2) специфічна мета створення 3) установчим документом є статут; 4) належить до організацій, не заснованих на членстві; 5) повністю або частково фінансується власником (засновником); 6) особливий порядок формування майна; 7) особливий порядок зміни цілей діяльності установи, а також структури її органів. Пропонуємо розглянути окремо кожен з наведених ознак та застосуємо їх до ВНЗ.

1. У деяких країнах СНД поширений поділ юридичних осіб на комерційні та некомерційні. Український ЦК провів поділ на підприємницькі та непідприємницькі не всіх юридичних осіб, а лише товариств. Тлумачення положень ч. 1 ст. 86 ЦК дає можливість віднести установи до непідприємницьких юридичних осіб.

2. Мета створення окреслюється засновниками і залежно від сфери діяльності спрямовується на досягнення суспільних благ: освітніх, наукових, культурних, благодійних тощо.

3. Установа діє на підставі установчих документів, які являють собою комплект документів встановленої законом форми, згідно з яким

досягається зовнішнє відокремлення її від інших установ за найменуванням, місцезнаходженням, органами управління, метою діяльності. Установчими документами є статут або положення, а іноді – загальне (типове чи примірне) положення про установу даного виду. ВНЗ діє на підставі власного статуту.

4. Установа належить до організацій, не заснованих на членстві на відміну від товариств, що створюються шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Таким чином в установі не виникають корпоративні відносини між засновниками.

5. Установа повністю або частково фінансується власником (засновником) за кошторисом, в якому строго фіксуються статті витрат і розмір сум, що виділяє власник. Зазвичай, виключно державне казначейство займається обслуговуванням рахунків установ. Новий ЗУ «Про вищу освіту» розширив майнові можливості ВНЗ і дозволив розміщувати власні надходження у територіальних органах центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або в банківських установах (пункт 5 ч. 2 ст. 36 ЗУ «Про вищу освіту»).

6. Установа належить до групи організацій, на майно якої засновник має право власності, а сама установа може мати як право власності, так і право оперативного управління або господарського відання на майно, що надано засновником. Приватний власник передає приватній установі майно на праві власності. Публічний власник передає державним та комунальним ВНЗ майно на праві господарського відання, яким вони мають право володіти й користуватися.

7. Якщо здійснення мети установи стало неможливим або воно загрожує суспільним інтересам, то відповідний орган державної влади може звернутися до суду з заявою про визначення іншої мети установи за погодженням з органами управління установою (ч. 1 ст. 103 ЦК). Мотиви зверхня до суду мають виключний перелік: або здійснення мети стає неможливим, або досягнення останньої загрожує суспільним інтересам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що ВНЗ як установа володіє такими ознаками: є непідприємницькою юридичною особою; має специфічну мету створення; установчим документом є статут; належить до організацій, не заснованих на членстві; повністю або частково фінансується власником; має особливий порядок формування майна; має особливий порядок зміни цілей діяльності установи.

Література

1. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія / І. М. Кучеренко. – К.: Юрид. вид-во «Аста», 2004. – 328 с.

2. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М.: Статут, 2001. – 354 с.
3. Максимец Л. Г. Образовательное учреждение как субъект гражданского права: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Максимец Леонид Григорьевич. – М., 2001. – 164 с.
4. Кулагин М. И. Избранные труды по акционерному и торговому праву / М. И. Кулагин. – М.: Статут, 2004. – 363 с.

УДК 340.12 (043)

Жилкова А. А., магістрантка,
Університет Коменського в Братиславі,
м. Братислава, Словацька Республіка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УКРАЇНІ

Приватне право – це база, ядро правопорядку, засноване на ринковій організації суспільства. Воно в демократичних державах відіграє значну роль, служить втіленням реалізації демократичних принципів.

Сучасні дослідники дають визначення приватного права. Різні автори характеризують його як підсистему права, галузь права, сукупність однорідних галузей права, один із зрізів, пластів права, збірне поняття, наукову абстракцію. На нашу думку, приватне право – це підсистема права, яка складається з сукупності норм, які регулюють суспільні відносини, в яких реалізується приватний інтерес за допомогою диспозитивного методу правового регулювання.

В постсоціалістичних державах це нове, а точніше поновлене явище, так як тривалий час в цих країнах заперечувалось існування приватного права, право було засновано на принципах марксизму-ленінізму та служило реалізації планово-адміністративної економіки. Такими постсоціалістичними країнами є, наприклад, Україна та Словацька Республіка.

Право, зокрема приватне, в цих державах розвивалось під впливом різних держав. В Україні помітний значний вплив російського, австрійського, польського та радянського права, а в Словаччині – угорського та радянського (соціалістичного). Отже, спільним для цих країн є те, що вони досить довго не мали власних правових традицій, на сучасному етапі розвитку Україна та Словаччина створюють власні правові традиції та втілюють їх у правотворчості.

Для Словацької Республіки є характерним занадто довгий процес рекодифікації приватного права. В Словаччині все ще діє Цивільний кодекс